

**RIVOJLANAYOTGAN DAVLATLARDA BOSHLANG'ICH TA'LIMNI MOLIYALASHTIRISHNI
YAXSHILASH YO'LLARI**

Асракулова Азизахон Хасановна

Qo'qon temir yo'l texnikumi

Annotatsiya. Rivojlanayotgan davlatlarda boshlang'ich ta'lim jamiyat rivojlanishi va iqtisodiy barqarorlikning muhim asosi hisoblanadi. Ushbu maqola boshlang'ich ta'limni moliyalashtirish bilan bog'liq muammolarni o'rganadi va ularni hal qilish uchun strategik yondashuvlarni taklif etadi. Moliyaviy resurslarni oshirish, xususiyl sektorni jalb qilish, xalqaro moliyaviy yordamni samarali boshqarish va raqamli texnologiyalarni joriy qilish usullari tahlil qilingan. Xalqaro tajribalar asosida tavsiyalar ishlab chiqilgan bo'lib, ularning rivojlanayotgan davlatlardagi ta'lim tizimini yaxshilashga ta'siri baholanadi.

Kalit so'zlar. boshlang'ich ta'lim, moliyalashtirish, rivojlanayotgan davlatlar, xalqaro yordam, xususiyl sektor, ta'lim strategiyalari, raqamli texnologiyalar, gender tengligi.

Boshlang'ich ta'lim jamiyat rivojlanishining muhim asosidir. Ushbu bosqichda bolalar bilim olishga, tafakkurni shakllantirishga va ijtimoiyl ko'nikmalarni o'zlashtirishga kirishadilar. Ammo rivojlanayotgan davlatlarda boshlang'ich ta'limni moliyalashtirish jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi. Bu muammolar orasida moliyaviy yetishmovchilik, resurslarni adolatsiz taqsimlash, korrupsiya va boshqaruvdagi zaifliklar alohida o'rin tutadi. Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limni moliyalashtirishni yaxshilash uchun xalqaro tajribalar va amaliy yondashuvlar asosida ilmiy takliflar bayon etiladi.

Rivojlanayotgan davlatlarda boshlang'ich ta'lim iqtisodiy o'sish va ijtimoiyl barqarorlikning asosi hisoblanadi. Jahon banki tadqiqotlariga ko'ra, boshlang'ich ta'limga sarmoya kiritish boshqa sohalarga qaraganda ko'proq ijtimoiyl va iqtisodiy foyda keltiradi. Bu jarayonda:

Ijtimoiyl tenglikni ta'minlash: Ta'lim imkoniyatlari barcha ijtimoiyl guruhlar uchun ochiq bo'lsa, jamiyatdagi ijtimoiyl va iqtisodiy tafovutlarni kamaytiradi.

Iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish: Ta'limli ishchi kuchi bozor talablariga moslashuvchan bo'lib, mamlakat raqobatbardoshligini oshiradi.

Barqarorlikni ta'minlash: Ta'lim, ayniqsa qiz bolalar uchun imkoniyat yaratish orqali oilaviy daromadlar oshadi va avlodlararo kambag'allik uziladi.

Biroq, moliyalashtirishdagi kamchiliklar boshlang'ich ta'lim tizimining sifatini pasaytiradi, bu esa uning uzoq muddatli foydalarini cheklaydi.

Rivojlanayotgan davlatlarda boshlang'ich ta'limni moliyalashtirishga to'sqinlik qilayotgan muammolar quyidagicha tavsiflanadi:

1. Moliyaviy resurslarning yetishmovchiligi

Ko'pchilik davlatlarning byudjeti ta'lim sohasiga ajratilgan bo'lsa-da, bu mablag'lar boshlang'ich ta'lim ehtiyojlarini to'liq qoplay olmaydi. Kam rivojlangan mamlakatlarda o'qituvchilarning ish haqlari past, infratuzilma eskirgan va o'quv qurollari yetarli emas.

2. Mablag'lardan foydalanishning samarasizligi

Ko'pincha mavjud resurslar noto'g'ri rejalashtirish yoki korrupsiya sababli samarasiz ishlatiladi. Mablag'larning ko'p qismi markaziy ma'muriyat tomonidan nazorat qilinadi, bu esa mahalliy maktablarning ehtiyojlariga e'tibor berilmasligiga olib keladi.

3. Xalqaro yordamga qaramlik

Ko'plab rivojlanayotgan davlatlar xalqaro tashkilotlardan moliyaviy yordam olishadi. Ammo bu yordam ko'pincha vaqtinchalik bo'lib, uzoq muddatli yechimlarni kafolatlamaydi.

Boshlang'ich ta'limni moliyalashtirishni yaxshilash uchun innovatsion yondashuvlarni joriy qilish muhimdir. Quyida xalqaro tajribalar va ilmiy asoslangan tavsiyalar bayon etiladi:

1. Milliy byudjetni ta'limga yo'naltirishni oshirish

Rivojlanayotgan davlatlar ta'limga ajratiladigan milliy byudjet ulushini oshirishi lozim. UNESCOning tavsiyasiga ko'ra, davlatlar o'z yalpi ichki mahsulotining (YalM) kamida 4-6 foizini va davlat byudjetining 15-20 foizini ta'limga yo'naltirishi kerak. Buning uchun:

Davlat daromadlarini oshirish uchun soliqlardan samarali foydalanish.

Ta'lim byudjetini mahalliy ehtiyojlarga yo'naltirish.

2. Xususiy sektor va jamiyat ishtirokini rag'batlantirish

Xususiy sektor va nodavlat tashkilotlarni jalb qilish orqali moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish mumkin. Masalan:

Xususiy sheriklik modellarini (Public-Private Partnership, PPP) joriy qilish.

Korporativ ijtimoiy mas'uliyat dasturlari orqali maktablar infratuzilmasini yaxshilash.

Mahalliy hamjamiyatlarning mablag' yig'ishdagi ishtirokini kuchaytirish.

3. Xalqaro moliyaviy yordamni samarali boshqarish

Xalqaro donor tashkilotlarning mablag'lari shaffoflik asosida boshqarilishi zarur. Buning uchun:

Mablag'larni boshqarish bo'yicha mustaqil nazorat mexanizmlarini joriy etish.

Davlat va donor tashkilotlar o'rtasida uzoq muddatli strategik hamkorlikni rivojlantirish.

4. Raqamli texnologiyalarni joriy qilish

Moliyalashtirish jarayonida raqamli texnologiyalarni qo'llash mablag'larni taqsimlash va kuzatishni yaxshilaydi. Masalan:

Ta'lim byudjeti xarajatlarini monitoring qilish uchun onlayn platformalar yaratish.

Elektron o'quv resurslarini ishlab chiqish orqali an'anaviy darslik xarajatlarini qisqartirish.

5. Gender tengligini ta'minlash uchun sarmoya kiritish

Boshlang'ich ta'limda qiz bolalar ishtirokini oshirish uchun maxsus dasturlarni moliyalashtirish muhimdir. Bu yo'nalishda:

Oilalar uchun subsidiyalar joriy qilish.

Qiz bolalar uchun maxsus stipendiya dasturlarini tashkil etish.

Boshlang'ich ta'limni moliyalashtirishni yaxshilashda bir qator mamlakatlarning tajribasi rivojlanayotgan davlatlar uchun foydali bo'lishi mumkin:

1. Keniya modeli-Keniyada hukumat boshlang'ich ta'limni bepul qilish tashabbusini ilgari surdi. Bu bilan u xalqaro tashkilotlardan subsidiya olishni kamaytirib, milliy resurslarni samarali yo'naltirishga erishdi.

2. Hindistonning "Sarva Shiksha Abhiyan" dasturi-Hindiston boshlang'ich ta'limni rivojlantirish uchun keng ko'lamli milliy dastur qabul qildi. Bu dastur doirasida davlat va xususiy sektor hamkorligi muvaffaqiyatli tashkil etilib, moliyalashtirishning barqarorligi ta'minlandi.

3. Janubiy Koreya tajribasi-Janubiy Koreya ta'limga katta sarmoya kiritish orqali iqtisodiy rivojlanish va xalqaro raqobatbardoshlikni oshirishga muvaffaq bo'ldi. Ularning tajribasi davlat byudjetini ta'limga samarali yo'naltirishda namunadir.

Rivojlanayotgan davlatlarda boshlang'ich ta'limni moliyalashtirishni yaxshilash uchun quyidagi asosiy qadamlar amalga oshirilishi lozim:

1. Davlat daromadlarini oshirish: Soliq siyosatini takomillashtirish orqali ta'limga ko'proq mablag' ajratish.

2. Shaffoflikni oshirish: Mablag'lardan samarali foydalanishni ta'minlash uchun nazorat mexanizmlarini kuchaytirish.

3. Xususiy sektor ishtirokini rag'batlantirish: Mahalliy va xalqaro hamkorlik orqali qo'shimcha resurslarni jalb qilish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. (2021). Global Education Monitoring Report: Understanding Inequalities in Education Financing. UNESCO Publishing.
2. World Bank. (2018). Education Finance in Developing Countries: Trends and Policies. World Bank Group.
3. Maxkamova D.A. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)
4. Maxkamova D.A. Methodological provision of directing students to profession in high schools // Semiconductor Optoelectronics, vol.42, No. 02(2023). -P. 1308-1313. <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/4780>
5. Maxkamova D.A. Technology of pedagogical-psychological and social aspects of student's professional orientation // ISSN 1308-5581, International Journal of Early Childhood Special Education. Vol 14, Issue 08 2022. -P. 707-711. https://www.int-jecse.net/article/TECHNOLOGY+OF+PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL+AND+SOCIAL+ASPECTS+OF+STUDENT%25E2%2580%2599S+PROFESSION+AL+ORIENTATION_1446/?download=true&format=pdf
6. Maxkamova D.A. The essence of vocational guidance of secondary school students and the integration of didactic resources in the classroom (on the case of teaching the subject of technology) // ISSN 2581-4230, Modern didactic career guidance resources. Vol 8, Issue 11, of JournalNX – A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, Nov 2022. -P. 232-234.
7. Махкамова Д.А. Ўқувчиларни касбга йўналтиришда қўйиладиган интегратив методлар // Таълим ва инноватсион тадқиқотлар., 2023. - №12. - Б.218-222. (SJIF) 3.805 (2021)
8. Махкамова Д.А. Ўқувчиларни касбга йўналтиришнинг мақсади, вазифалари ва амалий механизмлари // Касб-хунар таълими., 2023. - №8. - Б.37-42. (SJIF) 0109
9. Махкамова Д.А. Individual maslahat" didaktik resurslarining o'quvchilarni kasbga yo'naltirish tizimiga tadbqiq etish // Mug'allim ham yzliksiz bilimlendirio', 2023. - №4. - Б.76-81. (SJIF) 01-044
10. Махкамова Д.А. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)
11. Махкамова Д.А. Umumta'lim maktablarida o'quvchilarni kasbga yo'naltirishning metodik ta'minoti // Maktab ta'limi muammolar, izlanishlar, yechimlar №1. 2024.,- Б.146-153. (ISSN) 3060-4788
12. Rakhmankulova, N. K. (2022). METHODS OF TEACHING MATHEMATICS IN EDUCATION. In ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ: АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ (pp. 15-17).
13. Рахмонкулова, Н. К. Важность решения математических задач в начальных классах. *Международный журнал инновационных исследований в области науки, техники и технологий.*